

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

İrfan YILDIRIM*
Zahir KIZMAZ**

Öz

Bu araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin maruz kaldığı aile içi şiddeti geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçen bir “Şiddet Ölçeği”nin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Literatürdeki kuramsal bilgilerden madde havuzu oluşturulmuş, alandaki uzmanların görüşleri alınarak ölçek maddeleri gözden geçirilmiştir. Ön uygulama için son hali verilen 29 maddeden oluşan ölçek Diyarbakır ili Bağlar ilçesindeki liselerde öğrenim görmekte olan toplam 450 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri için iç tutarlılığa dair güvenilirlik analizi ve açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör yükü düşük olan bir madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğe ilişkin analiz sonuçlarından elde edilen değerlerin alan yazındaki kabul edilebilir kriterlere uygun ve yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin analizlerin sonuçlarına göre, veri toplama aracının geçerli ve güvenilir ölçüm yaptığı söylenebilir. Sonuç olarak aile içi üç şiddet türünü (fiziksel, sözel ve ekonomik) esas alan toplam 28 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölçek geliştirme, şiddet, aile, aile içi şiddet

THE DOMESTIC VIOLENCE SCALE FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS: VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

With this research, it is aimed to develop a valid and reliable "Domestic Violence Scale for Secondary School Students" which measures the domestic violence experienced by secondary school students. Following the scale development process, literature review was conducted first. A material pool was created from theoretical information in the literature and the opinions of the experts in the field were taken and the scale items were passed through the eye. A scale consisting of 29 items, finalized for preliminary application A total of 450 students were enrolled in the high school in Bağlar district of Diyarbakır province. Statistical analyzes of the obtained data were performed. Reliability analysis and internal exploratory and confirmatory factor analysis for internal consistency were conducted for validity and reliability analyzes. A substance with a low factor load was removed from the

Makale Gönderim Tarihi: 20.06.2017, Kabul Tarihi: 22.07.2018
Doi: 10.26791/sarkiat.435037

* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisi Doktora Öğrencisi, yldirmirfann@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-9949-7667

** Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fak. Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi, zkizmaz@firat.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-7686-4751

scale. The results obtained from the analysis of the scale were found to be in accordance with the acceptable criteria and at the appropriate level. According to the results of the analysis on the validity and reliability of the scale, it can be said that the data collection tool made valid and reliable measurements. Thus, a final scale consisting of three dimensions (physical, verbal and economic) and a total of 28 items was obtained.

Keywords: Scale development, violence, family, domestic violence

Giriş

Şiddet, toplumların içinde buldukları konuma, zaman kesitine, sürece bağlı olarak değişebilen, her kültürde, kesimde ve yaştan kişilerde ortaya çıkabilen önemli bir toplumsal sorundur. Şiddet çok farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır. Sosyoloji; şiddet olgusunun neden ve sonuçlarını, toplumsal görünümünü toplumsal dinamikler etrafında irdelemektedir.

Şiddet; “kişinin/kişilerin bilinçli olarak, bir kişiye, bir gruba veya bir topluluğa karşı psikolojik, sözel, fiziksel, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. yönden zarar vermesi ya da açık olarak zarar verme tehdidinde bulunmasıdır” (Solak, 2017). Şiddet kavramına ilişkin yapılan tanımlardan biri de şu şekildedir: “Şiddet, bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psikososyal veya cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlardır” (Özcebe v.d., 2005). Dünya Sağlık Örgütü (2002) ise şiddeti; “bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma” (Akt: Kızmaz, 2006a: 48) şeklinde tanımlamıştır.

Şiddet, tarihsel ve evrensel bir olgudur (Okumuş, 2014:9; Öztürk ve Ark, 2015:121). Tarihsel açıdan bakıldığında şiddetin tırmandığı, zaman zaman geleneksel hal aldığı, otoriter yönetimlerin sıklıkla başvurduğu dönemler olmuştur. Eski çağlarda şiddet, bir meta olarak kullanılmış, “etkileri devam etsin” diye halka açık yapılmıştır. Modern dönemde şiddet kaynaklarının artması, yöntemlerinin farklılık göstermesi açısından şiddet eylemleri adeta gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir (Genç, 2016:52). Toplumlar gelişme gösterdikçe azalması beklenen şiddet eylemlerinin, geçmişte uygulanan ilkel biçiminden farklı olarak günümüzde teknolojik imkanlarla şekil değiştirdiğini, bir döngü şeklinde halen artarak devam ettiğini (Özgür ve Ark, 2011:53; Kesici, 2007:127) söylemek mümkündür. Farklı alanlarda kendisini gösteren şiddetin aile bireyleri arasında ortaya çıkan çeşidi, yaygınlığı ve sürekliliği bakımından bireyin yaşamını önemli oranda etkilemektedir.

1. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, tarihi çok eskilere dayanan bir olgudur. Milattan 2500 yıl önce, Bizans toplumunda kocaların kendilerine cevap veren karılarını, üzerinde isimleri yazılı tuğlalarla döver ve cezalandırırlardı (Sevim ve Ataş, 2015:288). Bugün de aile içi şiddet, çeşitli kültür, sınıf, gelir düzeyi, eğitim, etnik köken ve yaş sınırları ötesinde, hemen her toplumda görülen önemli bir sorundur. Dünya çapında, 90 kültür üzerinde yapılan bir araştırmada, söz konusu kültürlerin hepsinde aile içi şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir (Öztürk, 2017:94). Günümüzde aile içi şiddetin, toplumsal hayatta görülen en yaygın şiddet türü olduğu iddia edilmektedir (Page ve İnce, 2008:82). İstatistikî bilgiler, aile içi şiddetin sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değil, nedenleri farklı olsa da, gelişmiş ülkelerde de yaygın şekilde

görüldüğünü göstermektedir (Şenol ve Ark., 2014:11; Sevim ve Ataş, 2015:288; Odman ve Odman, 2017:73).

Özellikle ülkemizde son dönemlerde aile içi ve toplumsal yaşamın diğer alanlarında şiddet olaylarının yoğun bir gündem oluşturması diğer bir ifade ile günlük yaşamımızın her çehresinde karşımıza çıkması, şiddet konusuna olan ilgiyi arttırmıştır. Bu kapsamda şiddet konusunda yapılan araştırmalar genelde son dönemlerde yoğunluk kazanmıştır.

Bireylerinin beslenme, bakım ve gereksinimlerini karşılamak, üyelerine güven duygusu vermek, beden ve akıl sağlığını korumak, geliştirmek amacıyla bir arada yaşayan insanlardan oluşması beklenen aile, çoğu zaman şiddet eylemlerinin görüldüğü, şiddetin öğrenildiği bir kurum işlevini görmektedir (Ünal, 2005:9; Öztürk, 2017:50). Aile içi şiddetin boyutları, özellikle çocuklara ve ailenin diğer üyelerine yönelik ihmal ve istismardan; fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet türlerine kadar farklı şekillerde yaşandığı, yapılan araştırmaların sonuçlarından anlaşılmaktadır. Aile içinde gerçekleşen ilişki ve durumların dışarıya yansıtılmasının toplumda hoş görülmemesi, aile ilişkilerinin mahrem sayılması, maruz kalanın çaresizliği gibi bir takım nedenlerden dolayı aile içi şiddetin tam boyutları ile ortaya çıkmadığı bir gerçektir. Resmi istatistiki bilgilerin, ailede gerçekleşen şiddetin farklı boyutlarının düzeylerini gerçek anlamda yansıtmadığı, ailede yaşanan şiddetin düzeyinin, ortaya konulandan çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Ailede şiddetin her türünün yoğun şekilde yaşandığı gerçeğini, istenmediği halde dışarıya yansıyan olaylardan çıkarım yapmak mümkündür. Aynı şekilde ölüm raporları, aile içinde gerçekleşen şiddetin göstergelerinden biridir. Ancak, yapılan çalışmalara bakıldığında sonu ölüme bitmeyen aile içi şiddetin gerçek boyutlarının ortaya çıkmadığı söylenebilir.

Aile fertleri arasında birbirlerini kontrol etme dürtüsünden kaynaklanan aile içi şiddet, kendisini tehditten öldürmeye, cinsel saldırıdan hakarete kadar kişinin fiziksel, psikolojik bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye atan, kişilik gelişimine zarar verici birçok değişik davranışı kapsamaktadır (Akın, 2013:29; Page ve İnce, 2008:82). Bir birim olarak ailenin içerisinde meydana gelen bütün şiddet olaylarını kapsayan aile içi şiddette, saldırgan ve mağdur kan bağına sahiptir ya da evlilikle oluşan akrabalıkları mevcuttur. Aynı çatı altında yaşayan bir ailede eşlerin birbirlerine, ebeveynlerin çocuklarına, çocukların birbirlerine veya yetişkinlere, yetişkinlerin ailenin yaşlı üyelerine yönelik, ya da çeşitli yönlerden güçlü olan aile bireylerinin güçsüz olanlara yönelik ilişkilerinde ortaya koydukları fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik dâhil bütün şiddet davranışlarını kapsamaktadır (Polat, 2017:26; Özgentürk ve Ark., 2012:57; Tekin, 2011:21; Çetinkaya Duman ve Ark., 2003:51; Kalyoncu, 2014:205; Ayan, 2010:96; Odman ve Odman, 2017:337; Öztürk, 2017:7; Baygal, 2016:178). Yaygın şekilde karşılaşılan eşlerin birbirlerine veya ebeveynlerin çocuklara uyguladıkları şiddetin yanında, özellikle buluş çağına gelmiş, ya da ailedeki yetişkin çocukların anne/babalarına veya büyükanne/büyükbabalarına uyguladıkları şiddet, nadir de olsa görülebilmektedir. Aile içi şiddetin çerçevesini geniş tutmaya çalışan yaklaşımlar, eski eş, kız veya erkek arkadaş, sözlü ya da nişanlı olanlar arasında görülen şiddet davranışlarını da, aile içi şiddet kapsamında değerlendirmektedirler (Öztürk, 2017:51; Tekin, 2011:21).

Aile içi şiddetin ortaya çıkmasında etkili faktörlerin neler olduğu konusunda pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Her bir çalışmanın soruna farklı yönlerden yaklaştığı göz önünde bulundurulduğunda, aile içi şiddetin ortaya çıkmasında etkili

faktörlerin çokluğu öne çıkmaktadır. Genel anlamda, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, geçimsizlik, alkol ya da uyuşturucu kullanımı, eşlerden kaynaklı ruhsal bozukluklar (Kaymak Özmen, 2004:32), cinsel iktidarsızlık ve cinsel soğukluk, aldatma, kıskançlık, iletişim becerilerinden yoksunluk, suçlama, yargılama (Odman ve Odman, 2017:187) gibi nedenler üzerinde durulmaktadır. Toplumsal değerlerden kaynaklı kadın-erkek statü farklılığı, erkeğin doğuştan sahip olduğu güç, gelenekler ve görenekler, aile içi şiddetin mahrem görülmesi, çaresizlik, yasal düzenlemelerde yetersizlikler (Ayan, 2010:95) gibi faktörler ise şiddet ortamını hazırlayan ve besleyen unsurlardır.

Ailede şiddetin ortaya çıkmasında etkili faktörlerin, beslendiği kaynakların ve tetikleyici unsurların çokluğu literatür çalışmalarında öne çıkmaktadır. Her birinin, ailede ortaya çıkan şiddetin farklı bir yönüne dikkat çektiği kuramsal yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bu kısımda, kısaca bu kuramların aile içi şiddete yönelik yaklaşımlarına değinilecektir.

2. Aile İçi Şiddete İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Aile içi şiddetin nedenleri ve kaynakları hakkında çeşitli kuramsal yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bunlardan **Psikopatoloji Kuramı**, aile içinde meydana gelen şiddetin bireysel kaynaklarına dikkat çekmektedir. Kurama göre, araştırmalarda şiddet uygulayanların % 60-72'sinde alkol ve madde kullanımı söz konusu iken, % 85'inde borderline, antisosyal, saldırgan-paranoid kişilik özelliklerinin görüldüğü, bunların öfke denetiminde sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca kuram, tekrarlı şekilde şiddete maruz kalanlarda daha fazla depresyona rastlanma sonucunu iddiasına dayanak olarak görmektedir (Ünal, 2005:2). Çocukların ebeveynleriyle kurdukları sıcak ilişkilerin ileriki yaşantılarına en büyük katkısı, aile bireyleriyle ve diğer insanlarla güven ilişkilerinin tesis edilmesini sağlamasıdır (Tüzün ve Sayar, 2006: 24).

Kültür Kuramı, şiddetin geleneksel köklerden beslendiğini, toplumsal cinsiyet rollerinin katı şekilde tanımlandığını, erkekliğin sertlik ve egemen olmayla bağdaştırıldığını, özellikle kadınların ve çocukların istismar edilmelerine kültürlerin izin verdiğini, sorunların çözümünde şiddetin bir araç şeklinde kabul gördüğünü ve modern toplumlarda kapitalizmin etkisiyle bunların yaygınlık kazandığını ifade etmektedir. Kuram, aile içi şiddetin tanımlanması ve algılanmasında, toplumun ve bireyin kültürel değerlerinin etkili olduğunu savunmaktadır. Toplumun meşru gördüğü bir amaç uğruna uygulanan şiddet davranışının tanımlanmasının güç olduğunu belirten kuram, kültürlerarası çalışmalardan da elde edilen sonuçlar doğrultusunda, şiddetin ailede ortaya çıkmasında odak noktanın erkeğin sahip olduğu kültürel konum olduğunu iddia etmektedir (Ünal, 2005:4). Kültürün şiddet davranışını teşvik edici ve meşrulaştırıcı yönü bulunmaktadır (Kızmaz, 2006/b:255). Kısaca, oluşturduğu kalıp yargılar, şiddet döngüsünün devam etmesine neden olmaktadır.

İşlevselci Kuram, aile içi şiddetin ortaya çıkmasını daha çok bireylerin özgeçmiş veya sosyal çevrenin benzeşmemesine, eşlerden birinin gerekli kaynaklara sahip olmayışına veya bozuk ilişkilere bağlamaktadır. Kuram, kadının eşine göre daha yüksek veya daha düşük eğitime sahip olmasını, eşlerden birinin özellikle kadının çalışamaz durumda olmasının yanında, hasta, hamile veya depresyonda olma gibi durumları, ailede şiddetin ortaya çıkmasında birer risk faktörü olarak görmektedir. Özellikle kocanın işyerinde yaşadığı problemlerin ve tatminsizliğin, kısıtlı geçim imkânlarının oluşturduğu stres, şiddetin dozunu arttırmakta, böyle durumlarda

ailedeki bireylerden gelebilecek en ufak eleştiriler dahi şiddeti tetikleyebilmektedir. Bu sebeple çalışan ailelerde şiddetin daha yaygın olduğu iddia edilmektedir. Şiddetin yaşandığı aileleri ana toplumdaki uzak şekilde, bir alt kültür grubu olarak ele alan kuram, daha çok ideal aile standartlarına yönelik çalışmalarla bilinmektedir (Ayan, 2010:145-146).

Aile içinde şiddet kullanan bireyin, bunu fayda-maliyet çerçevesinde uyguladığını savunan **Değişim Kuramı** da, şiddet ile gerçekleşecek maliyetin, kazandıracığı faydadan ağır basması sonucunda şiddetin gerçekleşmeyeceği hususuna dikkat çekmektedir. Şiddetten beklenen yarar, mağdur üzerinde hedef davranışa ulaşma, onu kontrolünde bulundurma iken; maliyet, davranışın sonunda ceza alma, toplum dışına itilme şeklindedir. Sonuca katlanmayı göze alan birey şiddet davranışını uygulamakta, göze almadığında ise şiddet davranışı ortaya çıkmamaktadır (Ünal, 2005:3; Ayan, 2010:148).

Sosyal Öğrenme Kuramı, ailede ebeveynler ya da yetişkinler tarafından şiddete maruz kalan çocukların, şiddeti öğrendiklerini, şiddete meyilli olduklarını ve büyüdüklerinde eşlerine veya çocuklarına şiddet uyguladıklarını savunmaktadır. Başka bir deyişle, ailede şiddet uygulayanların çoğunun, çocukluğunda ailede şiddete maruz kalma öyküsü bulunmaktadır. Şiddet ailede öğretilmektedir ve çocuk şiddet davranışlarını taklit ederek öğrenir. Bu davranışlar çocukluk döneminde pekiştirilir, ergenlikte ve yetişkinlikte aynı şekilde uygulanır (Özgentürk ve Ark., 2012:56). Kuram, şiddetin öğrenme sonucu kuşaktan kuşağa aktarılma özelliğine dikkat çekmektedir. Sosyal Öğrenme Teorisine göre, insanlar küçük yaşlarda öğrendikleri ya da şahit oldukları her davranış gibi şiddet içeren davranışları da öğrenirler, onları modeller ve taklit ederler. Öğrenilen, bu şiddet içeren davranışlar çocukluk dönemi boyunca pekiştirilir, ergenlik ve yetişkinlik döneminde de taklit edilir. Bu çalışma, Sosyal Öğrenme Teorisi ile aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi destekleyen akademik araştırmaların sonuçlarını incelemektedir. Zamanında şiddete maruz kalanların içselleştirdikleri öfke, korku ve çökkünlük duygularının bireylerde zamanla önemli hasarlar oluşturduğu ve onların yaşamları boyunca etkilediği söylenebilir. Çocukta oluşan umursamazlık tepkileri, insanlara veya hayvanlara karşı zulüm ve işkence çektirme, ergenlikte şiddet uygulamaya yönelme, bireyin çocukluğunda şiddete maruz kalmanın belirtileri olarak görülmektedir. Kuram, çocukluk döneminde şiddete maruz kalmadan ziyade, ailede şiddet davranışlarına tanık olma ve şiddet uygulayıcısına yönelik özdeşim kurmanın, şiddeti öğrenmede ve bir çözüm aracı gibi görmede etkili olduğunu belirtmektedir. Küçüklüğünde öğrenilen şiddet davranışlarıyla erkek çocuk, ileriki yaşamında ailesinde uygulamaya koyulurken, kız çocuk, ileride karşılaştığı şiddet davranışlarına katlanmaya ve olağan karşılamaya alışmaktadır (Ünal, 2005:3-4; Ayan, 2010:159; Page ve İnce, 2008:82).

Ailede görülen şiddeti güç kavramı üzerinden açıklayan **Kaynak Kuramı**'na göre, ailede erkek, kendisini ekonomik ve sosyal yönden güçlü görüyor ve hissediyorsa, şiddet uygulama gereği duymamaktadır. Kadının statüsünün daha yüksek olması durumunda erkek, ailede şiddet uygulayan konumda olabilmektedir. Ailede erkeğin kendisini güçsüz hissetmesine neden olan çevresel, ekonomik faktörler ya da iş stresi gibi etkenler aynı zamanda ailede şiddetin ortaya çıkmasında da rol oynamaktadır (Ünal, 2005:3). Bütün sosyal sistemlerde olduğu gibi ailede de ilişkiler güç çerçevesinde şekillenmektedir. Eşlerden veya aile bireylerinden birinin eğitimde, gelir elde etmede veya iş prestijine sahip olmada diğerlerinden

daha yüksek bir düzeyde olmasından kaynaklanan gücünü, aile bireylerine karşı egemenliğini sağlamak ve devam ettirmek için kullanma yoluna gidebilmektedir.

Çatışma Kuramı, toplumu oluşturan parçalar arasında ve toplumsal kurumların her birinin kendi mensupları arasında sürekli bir çatışma ve çelişkinin var olduğu öncülüne yaslanmaktadır. Aile kurumunun üyeleri arasında farklı çıkarlar, beklentiler ve değer yargılarının olması, ailede çatışma yaşanmasının kaçınılmaz olduğuna işaretler. Çatışmanın bireylerin amaçlarını yerine getirmesine, sosyal uyumun artmasına ve toplumun gelişmesine katkı yaptığını belirten kuramın asıl iddiasını, çatışma sayesinde toplumda yeni birlikteliklerin ve koalisyonların ortaya çıktığını belirtmesi oluşturmaktadır. Genelde toplumsal şiddet olgusuyla ilgili yaklaşımlarıyla bilinen çatışma kuramının aile içi şiddete yönelik yaklaşımları da dikkat çekmektedir. Temel yaklaşımları arasında, insanların kendi çıkarlarına yönelimli olduklarını, beşeri çevrenin bireyler için sembolik anlam taşıdığını ve bu sembol dünyasının sınırlarının olmadığını, çatışmanın kaynağında bireyin beklentilerinin yattığını, ailedeki çatışmanın ayrıştırıcı değil, birleştirici rolünün bilinmesi durumunda çatışmayla yaşamayı öğrenmelerinin mümkün olduğunu belirtmeleri sayılabilir. Ailenin, bir insanın başka bir insana efendi olacağı ilk biçimini sunduğunu belirten Marx, kocanın eşini ve çocuklarını köleleştirmesinin özel mülkiyet ile başladığını belirtmektedir (Ayan, 2010:150). Özel mülkiyetin, ekonomik yoksunluk ve eşitsizliğin, emeğin sömürülmesinin toplumun bütününde olduğu gibi aile ortamında da etkisini gösterdiğini ve şiddet davranışlarına kaynaklık ettiğini belirten kuram, bütün bunların insanları suça sürüklediğini ifade etmektedir (Kızmaz, 2013:235).

Feminist Kuram, aile içi şiddetin kaynağını, saygı duyulan geleneklerin, inançların ve kurumsal yanıtların uzantısında görmeye çalışmaktadır. Toplumda cinsiyet ve güç ilişkilerinin rolüne dikkat çeken kuramın odak noktasını ‘ataerkil sosyal yapı’ oluşturmaktadır (Kızmaz, 2006/b:257; Öztürk, 2014:49-50). Ekonomik, politik ve sosyal kaynaklara erkeklerin daha kolay ulaşır olmaları, onları kadınlara göre daha güçlü konuma getirmektedir. Bu durum kadınların karşı koymasını zorlaştırmaktadır. Tarih boyunca, toplumsal normlar ve yasalar erkeğin toplumsal konumunu güçlendirmesi nedeniyle aile, cinsiyet eşitsizliğine katkı yapan bir role sahip olmuştur (Ayan, 2010:158; Çelik, 2017:105; Bulut, 2010:27).

Ebeveynleriyle güçlü bağlara sahip olan çocukların şiddet davranışlarına yönelmediği varsayımından hareket eden **Sosyal Kontrol Teorisi**, çocuklarla harcanan zamanın niteliğine ve bireylerin toplumsal kurum/değerlere olan bağlılık düzeyine vurgu yapmaktadır. Teoriye göre, ebeveynler şiddet davranışlarından uzak kaldıkça, çocuklarla olumlu diyaloglar geliştirdikçe ve onlarla kaliteli zamanlar geçirdikçe çocuklar da şiddet davranışını görmeyecek, öğrenmeyecek ve başkalarına uygulamayacaklardır. Ebeveynlerin toplumdaki normlara karşı inançlarındaki zayıflığın, şiddet davranışının çocuklarda ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri süren bu yaklaşıma göre, çocuklara yönelik kontrolün kaybedilmesi durumunda şiddet davranışının ortaya çıkması muhtemeldir (Ünal, 2010:118). Aile içi şiddetin köklerini, toplumsal kurumların insana sağladığı norm ve değerlere bağlılığındaki zayıflıkta da aranabileceğine dikkat çeken kuram, çocukluk döneminde yeteri kadar kazanılamayan içsel denetim veya bu denetim anlayışının sonradan anlamını yitirmesi durumunda ilişkilerde çatışmaların yaşanabileceğini belirtmektedir (Kızmaz, 2005:165).

3. Aile İçi Şiddetin Çocukların Akademik Başarıları Üzerinde Etkileri

Başarı, belirlenen amaca ulaşmak, isteneni elde etmek olarak ifade edilmektedir. Eğitimde başarı ise, programlanan hedefe yönelik tutarlı davranışlar göstermektir. Öğrenci, hedeflenen davranışı sergilediğinde başarılı sayılmaktadır. Eğitimde başarı kavramıyla genellikle akademik başarı kastedildiği görülmektedir. Ancak eğitimde başarı kavramı, sadece akademik başarıyı ifade etmemekte, örneğin beceri gerektiren kültürel ve sportif aktivitelerde iyi dereceler elde etmek de başarı sayılmaktadır. Sarier' göre akademik başarı, "genellikle okulda okutulan derslerde geliştirilen ve öğretmenlerce takdir edilen notlarla, test puanlarıyla ya da her ikisiyle birlikte belirlenen beceriler veya kazanılan bilgilerin ifadesidir" (Sarier, 2016:1-2). Akademik başarı, öğrencilerin mesleki ve toplumsal yaşamlarını şekillendirdiği ve onları donanımlı kıldığı için aile, yakın çevre ve toplum açısından oldukça önemlidir. Ancak çocuklarından başarı bekleyen kimi ailelerin sahip olduğu atmosfer, çocukların başarılı olmaları önünde engeldir. Özellikle aile içi çatışmaların, olumsuzlukların, şiddet davranışlarının eksik olmadığı aile ortamları, çocuklar üzerinde ömür boyunca unutamayacakları izler bırakabilmektedir.

Aile içi şiddetin çocuklar üzerinde ciddi etkiler bıraktığı, uzmanların ortak kabulüdür. Çocukların ileriki yaşamında görülen korkaklığın, anti-sosyal kişiliğin, başarısızlığın, şiddet uygulamaya eğilimli olmanın, zamanında yetiştikleri ortamlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Özellikle çatışma ve şiddet düzeyinin yüksek olduğu ailelerde büyüyen çocukların aşırı saldırgan, söz dinlememe, vandallık ve suç işleme davranışlarının daha yüksek; işlevsiz sosyal beceri ve ilişkiler geliştirme risklerinin daha fazla olduğu yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir (Cumming ve Davies, 2014:4). Aile bireylerine ve toplumsal yaşamda ötekine şiddet uygulamanın öğrenildiği yer ekseriyette aile ortamıdır. Söz konusu şiddetin çocuklar üzerinde en büyük etkisi, ailede iş ve ilişkilerin böyle yürüdüğüne inanmalarıdır (Lök ve Ark., 2016:158). Çocukların özdeşim kurduğu yetişkinlerin şiddet uygulaması, çocukların gelecek dönemlerde şiddet uygulama riskini arttırmaktadır.

Diğer taraftan aile büyüklerinden şiddet gören veya şiddete tanıklık eden çocukların sosyal yaşamda, kendilerinden büyüklere karşı ürkek davrandıkları, ailedeki gibi şiddete maruz kalacakları korkusuna kapıldıkları belirtilmektedir (Özgentürk ve Ark., 2012:66). Ailede yetişkinler veya ebeveynler arasında ortaya çıkan çatışmalara çocukların öfke, üzüntü, utanç, endişe ve çaresizlikle karşılık verdikleri ileri sürülmektedir (Cummings ve Davies, 2014:68; Tekin, 2011:51).

Şiddete maruz kalan çocukların ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu ve bu süreçte şiddet uygulamayı öğrendikleri ve şiddet eylemlerini benimsedikleri araştırmacıların sıklıkla dile getirdikleri hususlardır. Bu çocukların sinirli olma, uyku bozukluğu, baş ve karın ağrısı yaşama, kâbus görme, içe kapanma, saldırgan davranışlar gösterme, suça yönelme gibi farklı şekillerde davranışlar sergiledikleri ifade edilmektedir (Polat, 2017:29; Ayan, 2010:256). Aynı şekilde şiddete maruz kalan çocuklarda oluşan "öğrenilmiş çaresizlik" sendromunun çocuklarda irade ve sorun çözme kabiliyetinde zayıflamaya neden olduğu ve bu çocukların şiddetten kaçış yollarını göremediği dile getirilmektedir (Özgentürk ve Ark., 2012:66).

Duygusal şiddete maruz kalan çocuklar üzerinde oluşan etkinin derecesi, fiziksel şiddete maruz kalanlardan daha fazla olduğuna dikkat çeken kimi uzmanlar, duygusal şiddet ile çocuklarda engelleme, duraklama ve gerileme oluşturan davranışların ortaya çıktığını belirtmektedirler (Lök ve Ark., 2016:157; Özgentürk ve Ark., 2012:62). Benzer şekilde ailede sıkça görülen sözel şiddetin, çocuklarda

özgüvende eksiklik, sinirlilik, içe kapanma, tedirginlik, korku, depresyon, isteksizlik ve ümitsizlik gibi çok sayıda ruhsal problemlere neden olduğu ifade edilmektedir (Lök ve Ark., 2016:155; Öztürk, 2017:33).

Araştırmalar, aile içi şiddetin yaşandığı ailelerden gelen gençlerin daha fazla suç ve şiddet tutumlarını sergilediklerini göstermektedir. Örneğin Thornberry tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, şiddet davranışına rastlanmayan bir aileden gelen çocuklarda ergenlik döneminde şiddete ve suça başvuranların oranı % 38 olarak saptanırken, şiddet davranışlarından (eşler arasındaki şiddet, aile çatışma iklimi veya çocuğa kötü muamele) sadece bir tanesinin uygulandığı ailelerden gelenlerde bu oran % 60, her üçünün yaşandığı ailelere mensup olanlarda ise bu oran %78 olarak saptanmıştır (bkz. Kızmaz, 2006/a:54).

Aile ortamında görülen şiddetin, özellikle öğrencilerin akademik başarısı üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu düşünülmektedir. Aile bireyleri arasındaki çatışmaların sıklığı ve ileti bozukluğu gibi durumların okul derslerinde akademik başarısızlığa neden olduğu yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Cummings ve Davies, 2014:65; Şahin ve Beyazova, 2001:2; Bulut, 2010:32; Kalyoncu, 2014:41; İbiloğlu, 2012:214; Tekin, 2011:43; Arslan, 2008:28). Farklı zaman dilimlerinde, ailede anneye karşı uygulanan şiddete karşı çocuğun verdiği tepkileri saptamayı amaçlayan bir çalışmada, ailede görülen şiddetle birlikte çocukların %46,6'sının okul başarısında düşme ve okula gitmek istememe yönünde bulgular saptanmıştır (Bayındır, 2010:7).

Okul çağındaki çocuklarda ailede tanık oldukları şiddetin etkileri, daha çok odaklanma problemi, kaygı ve uyku bozuklukları, saldırganlık ve kurallara karşı çıkma gibi durumları yaşamalarında görülmektedir. Bu dönemdeki çocukların aile içinde ortaya çıkan şiddete tanıklık etmeleri durumunda genel işlevselliklerinin, sosyal becerilerinin ve okul performanslarının etkilendiği araştırmalarla ortaya konulmuştur. Özellikle bu çocukların farkındalıklarının yükselmesiyle şiddetin nedenleri ve çözüm yolları üzerinde kafa yormalarının sonucunda endişelendikleri ve kendilerini suçladıkları şeklinde bulgulardan söz edilmektedir (Kahraman ve Çokamay, 2016:327; Engström, 2013:103). İngiltere'de aile içi şiddetle ilgilenen dört ayrı merkezin ortak çalışmasıyla yapılan araştırmada, aile içinde yaşanan şiddete tanıklık eden çocukların %52'sinin davranış sorunları yaşadığı, %39'unun okulda uyum problemleri gösterdiği, % 60'ının kendisini sorumlu hissettiği şeklinde bulgular elde edilmiştir (Kahraman ve Çokamay, 2016:326). Ayrıca bu çocukların okul ortamında sosyal ilişki ve yeterlilik becerilerinin zayıf olduğu öğretmen raporlarıyla kanıtlandığı belirtilmektedir (Cumming ve Davies, 2014:4). Benzer şekilde çatışma ve şiddet görülen evlerde yetişen çocukların kötü muameleye maruz kalma olasılıklarının %30 ile 60 arası olduğu, bu maruz kalmaların sonucunda çocuklarda anksiyete bozukluğuna, depresyona, okuldan kaçmaya ve eğitimde başarısızlıklara yol açtığı ifade edilmektedir (Herring, 2014:190). Söz konusu çocukların yaşadığı ruhsal örselenme sonucunda bilişsel gelişimlerinin olumsuz etkilendiği ve dolayısıyla akademik başarılarının düşük olduğu üzerinde durulmaktadır (Lök ve Ark., 2016:158).

4. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi Hakkında Bilgiler

4.1. Araştırmanın Amacı

Aile ortamında maruz kalınan şiddetin farklı türlerinin düzeyini ve etki derecesini ortaya koymak elbette kolay değildir. Bu yüzden söz konusu alanla ilgili literatür, genelde kuramsal çalışmalardan ibarettir. Özellikle ortaöğretim öğrencilerinin

ailede karşılaştıkları şiddetle ilişkilendirilen bir ölçeğin olmadığı görülmektedir. Aile içi şiddetin öğrencilerin akademik başarısı ile olan ilişkisi üzerine, başka ülkelerde çalışılan bir konu olmasına rağmen ülkemizde herhangi bir çalışmanın şimdiye kadar yapılmamış olması şaşırtıcıdır.

Ailede meydana gelen şiddetle ilgili literatürde az sayıdaki çalışmalardan biri, kadınlara karşı uygulanan şiddetin tespitine yönelik Betül Ç. Kılıç (1999) tarafından yapılan ölçektir. Bir başka çalışmanın, Nevin Şahin ve Melike Dişsiz (2009) tarafından “Sağlık Çalışanlarının Aile İçi Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması” adı altında yapıldığı görülmektedir. Oysa aile içi şiddetin görülmesine yönelik sadece tutum belirleme değil, şiddetin farklı boyutlarının hangi düzeylerde görüldüğüne yönelik ölçeklerin oluşturulması gereği öne çıkmaktadır. Ülkemizde bu alanda ilk ölçek geliştirme çalışmalarından biri, bu araştırma kapsamında geliştirilen “Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet”i ortaya koymayı amaçlayan ölçektir.

Bu çalışma kapsamında aile içi şiddet, küçük yaşta çocukların ihmal ve istismarından, ailenin diğer fertleri arasında görülen fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet boyutlarına kadar, her yönüyle olumsuz etkiler bıraktığı şeklinde algılanmaktadır. Çünkü aile içi şiddet, özelde çocukların ve kadınların, genelde bütün aile fertlerinin etkilendiği olumsuz tutum ve davranışları kapsar. Ailenin içinde bulunduğu atmosfer, aile bireyleri arasındaki ilişkiler ve içinde bulunan sosyoekonomik ve kültürel şartlar, öğrencilerin akademik başarısını direk etkileyen faktörlerdir. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında, ailenin içinde bulunduğu şartların ve ilişkilerin, ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarısını etkilediği savıyla hareket edilmiştir. Bunu ortaya çıkarmak için aile içi şiddetin farklı boyutları olan fiziksel, psikolojik/sözel ve ekonomik şiddeti içine alan bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır. Ölçeğe cinsel şiddeti yoklayıcı sorular, ortaöğretim öğrencilerine sorulamayacağı düşünülerek dâhil edilmemiştir.

Aile içinde çocuklara veya ailenin diğer bireyelerine yönelik uygulanan şiddetin, farklı boyutlarda gerçekleştiği ve öğrencilerin akademik başarısını farklı biçimlerde etkilediği tahmininden hareketle, “fiziksel”, “psikolojik/sözel/duygusal” ve “ekonomik” şiddet türlerinden her birinin ayrı boyuttan ele alınması amaçlanmıştır. Ortaöğretim düzeyinde okuyan öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen unsurlardan biri olan aile içi şiddetin sıklığını ve düzeyini belirlemede, öğrencilerin akademik başarısına etki derecesini saptamada söz konusu ölçeğin literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu kısımda ölçek geliştirme çalışmasının yöntemi, çalışma grubu, ölçeğin geliştirilmesi, verilerin toplanması ve analizi başlıkları yer almaktadır.

Bu araştırma bir ölçek geliştirme çalışmasıdır ve araştırmacılar tarafından geliştirilen “Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği”nin geliştirme aşamalarını içermektedir. Nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yapılan çalışma, SPSS paket programı yardımıyla teste tabi tutulmuş, akabinde güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır.

4.3. Çalışmanın Örnekleme

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır ili Bağlar ilçesinde bulunan liselerde öğrenim görmekte olan ve random yöntemiyle seçilen 450 öğrenci oluşturmaktadır.

4.4. Ölçeğin Geliştirilmesi

Öncelikle ilgili alanyazın taraması yapılarak aile içi şiddete maruz kalan ve çeşitli düzeylerde okuyan öğrencilerin davranışlarını ifade eden bilgiler maddeleştirilerek 52 ifadeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Böylece literatürde fiziksel, psikolojik/sözel ve ekonomik boyutları belirgin olan aile içi şiddeti ölçebileceği düşünülen madde listesi hazırlanmıştır. Madde havuzu sürecinde, ölçek ifadeleri hazırlanırken anlaşılır, tek yargılı ve sade bir dil kullanılmış olup, her bir ifadenin amaçlanan davranış düzeyini belirlemeye yönelik olmasına özen gösterilmiştir. Daha sonra yazılan maddelerin içerik ve kapsam geçerliliğinin belirlenebilmesi için alanda uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak bazı maddelerin ölçekten atılmasına bazılarının ise yeniden yazılmasına karar verilmiştir. Akademisyen ve öğrenci görüşlerine dayalı olarak ölçek maddelerinin dil, ifade, anlatım ve kapsam bakımından yeterli olduğu anlaşılmıştır. Böylece üç boyut ve toplam 28 maddeden oluşan “Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği” ne ön uygulama için son hali verilmiştir.

Ölçme aracı 5’li likert tipi bir ölçektir. Buna göre; “5: Her zaman”, “4: Genellikle”, “3: Bazen”, “2: Nadiren” ve “1: Hiçbir Zaman” şeklinde tanımlanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların araştırma sorularına verdikleri yanıtların aritmetik ortalamalarının değerlendirilmesinde “1.00-1.79= Hiçbir Zaman”, “1.80–2.59= Nadiren”, “2.60–3.39= Bazen”, “3.40–4.19= Genellikle”, “4.20–5.00= Her zaman” ölçütleri esas alınmıştır.

4.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Ölçeğin ön uygulaması Diyarbakır ili Bağlar ilçesinde bulunan liselerde görev yapmakta olan öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Alanyazında faktör oluşumlarında mutlak gözlem genişlikleri için 300 katılımcıyı yeterli olarak görülmektedir (Comfrey ve Lee,1992). Bu ölçüte göre 29 maddelik ölçme aracı ön uygulama için 450 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri için iç tutarlılığa dair güvenilirlik analizi açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

5. Araştırma Bulguları

Bu kısımda ön uygulama sonucunda ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Ölçeğin literatürel olarak belirlenen faktör yapısının istatistiksel olarak sınanması için öncelikle Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan ön analizlerden verilerin faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir (KMO: .92; Barlett Sphericity testi: $p=.00$, $df=378$)

Yapılan AFA sonucunda 9. Madde .30’un altında olduğundan ölçekten çıkarılmıştır. Yeniden yapılan AFA sonucunda 28 maddeden oluşan ve toplam varyansın %44’ünü açıklayan 3 boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Yapılan AFA’ya yönelik elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

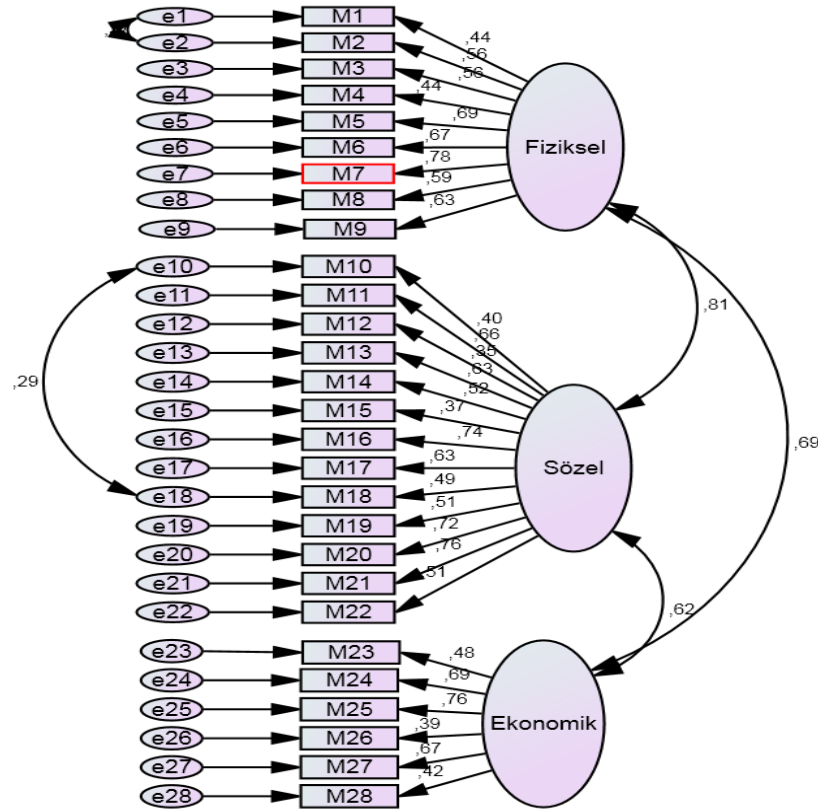
Tablo 1. Ölçeğin geçerliğine ilişkin bulgular

	Madde Numarası	Faktör Yük Değeri	Madde Numarası	Faktör Değeri	Yük
1. Faktör	Madde 1	,673	Madde 10	,627	
	Madde 2	,684	Madde 11	,607	
	Madde 3	,613	Madde 12	,477	
	Madde 4	,494	Madde 13	,470	
	Madde 5	,554	Madde 14	,588	
	Madde 6	,407	Madde 15	,442	
	Madde 7	,590	Madde 16	,424	
	Madde 8	,698	Madde 17	,421	
	Madde 9	,420	Madde 18	,697	
	Açıklanan Varyans	%31.177	Madde 19	,339	
3. Faktör	Madde 23	,607	Madde 20	,497	
	Madde 24	,596	Madde 21	,454	
	Madde 25	,715	Madde 22	,568	
	Madde 26	,339	Açıklanan Varyans	% 7,126	
	Madde 27	,730	KMO = .889		
	Madde 28	,488	Barlett Küresellik Testi = p<.05		
	Açıklanan Varyans	% 5,750	Açıklanan Toplam Varyans = 44,053		

Tablo 1’de görüldüğü üzere; ölçeğin boyutlarını belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda üç faktör ortaya çıkmıştır. Birinci faktör olan *fiziksel şiddet* boyutunda 9 madde (1,2,3,4,5,6,7,8,9), ikinci boyut olan *sözel (psikolojik) şiddet* boyutunda 13 madde (10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22), üçüncü boyut olan *ekonomik şiddet* boyutunda ise 6 madde (23,24,25,26,27,28) yer almaktadır. Maddelerin faktör yükleri .33 ile .73 arasında dağılmaktadır. Ölçek çalışmalarında faktör yük değeri için asgari değerin .30 alınabileceği genel olarak kabul edilen bir görüştür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 194;

Costello ve Osborne, 2005; Martin ve Newell, 2004; Schriesheim ve Eisenbach, 1995). Bu anlamda faktör yük değerlerinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

AFA’da elde edilen yapının doğrulanıp doğrulanmadığına bakmak için Amos paket programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Yapılan ilk DFA sonucunda bazı uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olmaması üzerine Modifikasyon İndekslerine göre düzeltme adımlarının izlenmesi yoluna gidilmiştir. Modifikasyon önerilen ilişkilerin kurulmasıyla ki-kare değerinde elde edilecek düşüş miktarını göstermektedir. Bu şekilde modelin daha iyi uyum göstermesi sağlanması amaçlanır. Modifikasyon yapılırken modifikasyon önerilerinin (birbirine bağlanacak maddelerin) kuramsal ilişkisinin var olması gerekir. Bu durumda aynı boyuttaki maddeler arasında modifikasyon yapılması öncelikli olarak dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Modifikasyonlar yapılırken ki-kare değerinde en fazla iyileştirme yapacak modifikasyon önerisinden başlayarak sırayla yapılmalı ve her modifikasyondan sonra model yeniden test edilmelidir (Meydan ve Şeşen, 2011: 38-40; Çelik ve Yılmaz, 2013: 120-122). Modifikasyon önerileri doğrultusunda birinci ve ikinci boyutta yapılan 1’er (1-2 ve 10-18. maddeler) modifikasyonla uyum indekslerinin kabul edilebilir seviyeye geldiği görülmüştür. Şekil ’de yapılan DFA modeli, modifikasyonlar ve faktör yükleri görülmektedir.

Şekil 1. Ölçeğe ilişkin doğrulayıcı faktör analizi

Ölçeğe ilişkin DFA için literatürde sıklıkla kullanılan Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA) uyum indekslerine bakılmıştır. Bu uyum indekslerinin hangilerinin ölçüt olarak alınacağı konusunda kesin bir kanı yoktur. Fakat araştırmalarda genel olarak Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness: χ^2/df), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI) ve amaca uygun olarak diğer indekslerden bir iki tanesinin ifade edildiği görülmektedir (Meydan ve Şeşen, 2011: 38). Tablo 3’de uyum indekslerine ilişkin ölçütler ve ölçeğe ilişkin DFA’dan elde edilen değerler verilmiştir.

Tablo 2. Uyum indeksleri ve ölçeğe ilişkin DFA değerleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uy. Değ.	Ölçeğe İlişkin Uyum Değerleri
χ^2/df	$00 < \chi^2/df < 2$	$2 < \chi^2/df < 3$	2.929
GFI	$0.95 < GFI < 1.00$	$0.90 < GFI < 0.95$	0.85
AGFI	$0.90 < AGFI < 1.00$	$0.85 < AGFI < 0.90$	0.82
CFI	$0.95 < CFI < 1.00$	$0.90 < CFI < 0.95$	0.85
RMSEA	$0.00 < RMSEA < 0.05$	$0.05 < RMSA < 0.08$	0.066

Tablo 2’de alanyazındaki çeşitli uyum indekslerinin “iyi uyum değerleri”, “kabul edilebilir uyum değerleri” ve “bu ölçekten elde edilen uyum değerleri” yer almaktadır. Uyum indekslerinin kabul edilebilirlik ölçütleri alanyazında farklılaşmakla birlikte genelde birbirine yakın değerlerden söz edildiği görülmektedir (Çelik ve Yılmaz, 2013: 39; Meydan ve Şeşen, 2011: 31-37; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003). Genel olarak literatürde DFA’da yer alan Ki-Kare serbestlik derecesi (Chi-Square/df) oranının 3’ün altında olması koşulu aranmaktadır. Bu çalışmanın DFA ile hesaplanan (χ^2/df) oranı ise 2.929’dur ve bu değer, önerilen faktör modelinin verilerle kabul edilebilir uyum gösterdiğini ortaya koymuştur (Sümer, 2000; Şimşek, 2007). RMSEA için ise 0.080 kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Byrne ve Cambell, 1999; Steiger, 2007). Hooper, Coughlan ve Mullen’e göre (2008) GFI, AGFI ve CFI indeksleri için 0.90-0.95 arası kabul edilebilir uyum değeri ve 0.95 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada bulunan GFI değeri (0.85), AGFI değeri (0.82) ve CFI değeri (0.85) eşlik değerlere oldukça yakındır. Bu değerlerin eşlik değerlere oldukça yakın olması örneklem büyüklüğünden kaynaklanıyor olabilir (Şimşek, 2007). Literatüre göre GFI ve AGFI değerleri 0,80-089 arası değerler de kabul edilebilir (Segars ve Grover, 1993; Doll, Xia ve Torkzadeh, 1994). Ölçeğe ilişkin değerler ele alındığında, RMSEA, χ^2/df , GFI ve AGFI değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Bu durumda ölçeğe ilişkin modelin doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

Faktör yüklerine bakıldığında: 1. faktörde .44-.78 arası; 2. faktörde .37-.76; 3. faktörde .39-.76 aralığında değiştiği görülmektedir. Ölçek genelinde maddelerin faktör yüklerinin .37-.78 arasında değiştiği, en düşük faktör yükünün .37 olduğu görülmektedir. Ölçek çalışmalarında faktör yük değeri için asgari değerin .30 alınabileceği genel olarak kabul edilen bir görüşür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 194; Costello ve Osborne, 2005; Martin ve Newell, 2004; Schriesheim ve Eisenbach, 1995). Bu durumda ölçeğin DFA sonucunun doğrulandığı söylenebilir.

Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanması ile test edilmiştir.

Tablo 3. Ölçeğe ilişkin cronbach's alpha iç tutarlılık katsayıları

Alt Boyutlar	İç tutarlık
Fiziksel şiddet	.84
Sözel şiddet	.85
Ekonomik şiddet	.71
Toplam	.91

Tablo 3'te üç boyutlu ölçekten elde edilen puanlar için hesaplanan alfa iç tutarlılık katsayısı birinci boyut için .84, ikinci boyut için .85, üçüncü boyut için .71'tür. Üç boyutlu ölçeğin alfa tutarlılık katsayısı ise .91'dir. Bu katsayılar, 0,70'in üzerinde olduğu için (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010; Pallant, 2005) "Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği" ile gerçekleştirilen ölçümlerin güvenilir olduğu söylenebilir.

Sonuç

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin maruz kaldıkları aile içi şiddetin ölçülmesi amacıyla "Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği" geliştirilmiştir. Kuramsal bilgilere dayalı oluşturulan maddeler hem uzmanların hem de öğrencilerin görüşleri alınarak gözden geçirilmiş ve üç boyutlu 29 maddeden oluşan bir ön uygulama formu oluşturulmuştur. Uygulama formu öğrencilere uygulandıktan sonra verilerin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri için iç tutarlılığa ilişkin güvenilirlik analizi, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Ölçeğin boyutlarını belirlemek amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda üç boyut ortaya çıkmıştır. Birinci boyut olan fiziksel şiddet boyutunda 9 madde (1,2,3,4,5,6,7,8,9), ikinci boyut olan sözel (psikolojik) şiddet boyutunda 13 madde (10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22), üçüncü boyut olan ekonomik şiddet boyutunda ise 6 madde (23,24,25,26,27,28) yer almaktadır. Maddelerin faktör yükleri .33 ile .73 arasında dağıldığından tüm maddeler kabul edilebilir değerler taşımaktadır.

Ölçeğin belirlenen faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi işlemi yapılmıştır. DFA için Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI),

Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA) uyum indekslerine bakılmıştır. Bulunan değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görüldüğünden modelin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ölçeğin güvenirliliği, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanması ile test edilmiştir. Üç boyutlu ölçekten elde edilen puanlar için hesaplanan alfa iç tutarlılık katsayısı birinci boyut için .84, ikinci boyut için .85, üçüncü boyut için .71'tür. Üç boyutlu ölçeğin alfa tutarlılık katsayısı ise .91'dir. Bu katsayılar, 0,70'in üzerinde olduğu için "Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği" ile gerçekleştirilen ölçümlerin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucunda, liselerde okuyan öğrencilerin maruz kaldıkları aile içi şiddet durumlarını belirlemek amacıyla kullanılacak üç boyutlu (fiziksel, sözel ve ekonomik), toplam 28 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir (Ek 1).

KAYNAKÇA

AKIN, Merve, "Aile İçi Şiddet", *İÜHFİM*, C.LXXI, Sayı:1, ss.27-42.

AYAN, Sezer, *Aile ve Şiddet, Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2010.

ARSLAN, Serkan, *Ailenin İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi: Ümraniye İçesi Örneği*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, "Basılmamış Yüksek Lisans Tezi".

BAYGAL, Azize, (2016), "Şiddetin Aile İçi Görünümleri", *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2016, ss. 177-199.

BAYINDIR, Nida, "Aile İçinde Yaşanan Şiddete Karşı Çocuğun Gösterdiği Tepkiler", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2010, Sayı:2, ss.1-9.

BULUT, Meryem, *Şiddet ve Çocuk*, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara 2010.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2002.

BYRNE, Barbara M, T. Leanne CAMPBELL, "Cross-Cultural Comparisons And the Presumption of Equivalent Measurement and Theoretical Structure: a Look Beneath the Surface", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 555-574. (1999).

COMFREY, A. L, LEE, H. B, *A First Course in Factor Analysis*, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale 1992.

COSTELLO, A.B, J.W. OSBORNE, (2005). Best practices in exploratory factor analysis: four recommendations for getting the most from your analysis, *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10 (7), 1-9.

CUMMINGS, E. M, P. T. DAVIES, *Çocuklar ve Evlilik Çatışması*, Gül Şendil (Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara 2014.

ÇELİK, Gizem, *Öldüren Erkek(lik)ler*, Renas Yayıncılık, İstanbul 2017.

ÇELİK, H. Eray, Veysel YILMAZ, *Yapısal Eşitlik Modellemesi Temel Kavramlar, Uygulamalar, Programlama*, Anı Yayıncılık, Ankara 2013.

ÇETİNKAYA DUMAN, Zekiye, Şerile ÖZDAĞ, Ayşe ÖZCAN, “Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi konusunda Hemşire Öğrencilerin Görüşleri”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 50-56.

ÇOKLUK, Ömay, Güçlü ŞEKERCİOĞLU, Şener BÜYÜKÖZTÜRK, *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Pegem Akademik Yayıncılık, Ankara 2012.

DOLL, William J., Weidong XIA, Gholamreza TORKZADEH, (1994). A Confirmatory Factor Analysis Of The End-User Computing Satisfaction Instrument, *MIS Quarterly*, 18 (4), 453-461.

ENGSTRÖM, Gülseren, *Aile İçi Şiddet: Çaresi Ne?*, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul 2013.

GENÇ, Yusuf, “Gençleri Fiziksel Şiddete İten Sebepler, Öğrenme Yolları ve Şiddet Eğilimleri”, *International Journal of Social Science*, Yaz-2016, Sayı:44, ss. 51-62.

HERRİNG, Jonathan, “Ev İçi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime”, *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet*, Savaş Yayınevi, Ankara 2014, ss. 179-195.

HOOPER, D., J. COUGHLAN, M.R. MULLEN, Structural Equation Modelling: Guidelines For Determining Model Fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53-60.

İBİLOĞLU, Aslıhan Okan, “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt:4, Sayı:2, ss.204-222.

KAHRAMAN, Melis Sedef, Gökçe ÇOKAMAY, “Aile İçi Şiddet ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Temel Kavramlar, Güvenlik Planı Hazırlama ve Alternatif Tedavi Model Örnekleri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2016:8. (Çevirimiçi:<http://www.cappsy.org>), Erişim tarihi:07.01.2018.

KALYONCU, Hamdi, *Aile İçi Şiddet ve Şiddet Ortamında Çocuklar*, Yediveren Yayınları, İstanbul 2014.

KAYMAK ÖZMEN, Suna, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:37, Sayı:2, ss.27-39.

KESİCİ, M. Rauf, “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma, Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 2007, No:13/2, ss.121-157.

KIZMAZ, Zahir, (2006/a), “Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2006, Cilt: 30, No:1, ss.47-70.

KIZMAZ, Zahir, (2006/b), “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, Cilt: 16, Sayı: 2, ss.247-267.

- KIZMAZ, Zahir, “Modernleşme ve Suç: Kuramsal Açıdan Bir Bakış”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss.229-240.
- LÖK, Neslihan, Ceyda BAŞOĞUL, Selma ÖNCEL, “Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Psikososyal Desteğin Önemi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt:8, Sayı:2, ss.155-161.
- MARTİN, C.R., R. J, NEWELL, Factor Structure Of The Hospital Anxiety And Depression Scale İn Individuals With Facial Disfigurement. *Psychology Health and Medicine*, 9 (3), 327- 336.
- MEYDAN, Cem Harun, Harun ŞEŞEN, *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*, Detay Yayıncılık, Ankara 2011.
- ODMAN, M. Tevfik, Lütfiye ODMAN, *Erkekler de Şiddet Mağduru*, Karahan Kitabevi, Adana 2017.
- OKUMUŞ, Eylem, *Doğamızdaki Şiddet*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul 2014.
- OSBORNE, Jason W, Anna B. COSTELLO, Sample Size And Subject to İtem Ratio in Principal Components Analysis, *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 9(11).
- ÖZCEBE, Hilal ve Diğerleri, “Ankara’da Bir İlköğretim Okulunda Erken ve Orta Dönem Adolesanlarda Şiddet Algısı ve Şiddet Davranış Sıklığının Değerlendirilmesi 2005” <http://iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index.htm>.
- ÖZGENTÜRK, İlyas, Vedat KARĞIN, Halil BALTACI, “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:14(4), ss.55-77.
- ÖZGÜR, Gönül, Gülden YÖRÜKOĞLU, Leyla BAYSAN ARABACI, “Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler”, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2011:2(2)53-60.
- ÖZTÜRK, Aslıhan Burcu, *Erkeklik ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: Eşine Şiddet Uygulayan Erkekler*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, “Basılmamış Doktora Tezi”.
- ÖZTÜRK, Emine, *Türkiye’de Aile İçi Şiddet*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- ÖZTÜRK, Hatice Büşra, Mehmet Zeki ILGAR, Ensar ÖZTÜRK, “Aile İçi Şiddetin Akademik Başarı ve Saldırganlıkla İlişkisi”, *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s.115-167.
- PALLANT, J, *SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis Using SPSS for Windows*, Australian Copyright, Australia 2005.
- PAGE, Ayten Zara, Merve İNCE, “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık-2008, Cilt:11, Sayı:22, ss.81-94.
- POLAT, Oğuz, *Şiddet*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.
- SARIER, Yılmaz, “Türkiye’de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-Analiz Çalışması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt:31, Sayı:3, ss.609-627.
- SCHERMELLEH-ENGEL, Karin, Helfried MOOSBRUGGER, Hans MULLER, “Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance And Descriptive Goodness-of-fit Measures”, *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.

SCHRIESHEIM, Chester A, Regina J. EISENBACH, “An Exploratory and Confirmatory Factor Analytic Investigation of Item Wording Effects on Obtained Factor Structures of Survey Questionnaire Measures”, *Journal of Management*, 21 (6), 1177-1193.

SEGARS, Albert. H, Varon GROVER, “Re-examining Perceived ease of Use and Usefulness: a Confirmatory Factor Analysis”, *MIS Quarterly*, 17 (4), 517-525.

SOLAK, Adem, *Küresel Şiddet Siyaseti ve Terör*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2017.

SEVİM, Yelda, Semra ATAŞ, “Üniversite Gençlerinde Şiddet Eğilimliliği ve Öğrencilerin Aile İçi Şiddete Bakış Açılımları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 285-301.

STEİGER, James H, “Understanding The Limitations Of Global Fit Assessment İn Structural Equation Modeling”, *Personality And Individual Differences*, 42 (5), 893-898.

SÜMER, Nebi, “Yapısal eşitlik modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.

ŞAHİN, Figen, Ufuk BEYAZOVA, “Çocuğun Şiddetten Korunma Hakkı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:151.

(Çevirimiçi:http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/sahin_beyazova.htm), Erişim tarihi: 08.02.2018.

ŞENOL, Dolunay, İbrahim MAZMAN, “Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26): 11-17.

ŞİMŞEK, Ömer Faruk, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş (Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları)*, Ekinoks Yayınları, Ankara 2007.

TEKİN, Üzeyir, *Şiddet*, Orient Yayınları, Ankara 2011.

ÜNAL, Gülseren, “Aile İçi Şiddet”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt:2, Sayı:9.

ÜNAL, Halime, “Aile İçi Mekanizmalar ve Şiddetin Öğrenilmesi”, *Aile ve Şiddet*, Hegem Yayınları:29, Ankara 2010, ss.115-131.

Ek: Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Aile İçi Şiddet Ölçeği

	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Fiziksel Şiddet					
1. Evimizde çocuklar birbirlerine fiziksel şiddet (tekme, tokat, saç çekme, bir şey fırlatma vb.) uygular.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
2. Evde annem ile çocuklar arasında fiziksel şiddet yaşanır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
3. Evde babam ile çocuklar arasında fiziksel şiddet yaşanır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
4. Evde annem ile babam arasında fiziksel şiddet yaşanır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
5. Ailem, yanlış bir davranışımı gördüğünde beni fiziksel şiddetle cezalandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
6. Eve geç gittiğim için ailede dayak yediğim oldu.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
7. Ailem, fiziksel şiddet kullanarak üzerimde baskı kurmaya çalışır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
8. Ailemdeki bireyler kıvdıklarında birbirlerine bir şeyler fırlatırlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
9. Derse çalışmadığım için fiziksel şiddete maruz kalırım.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
Sözel (Psikolojik) Şiddet					
10. Evimizde başkalarının çocuklarıyla kıyaslama yapılır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
11. Evimizde bireyler arasında "alaya alma" durumları görülür.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
12. Benim kimlerle arkadaş olacağıma sadece ailem karar verir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
13. Aile fertleri birbirleriyle uzun süre küs kalırlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
14. Ailemde erkek ve kız çocukları arasında ayrımcılık yapılır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
15. Ailemin okuduğum okulu tercih etmemde isteğim dışında müdahalesi oldu.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
16. Ailemde bireyler arasında küfürlü konuşmalar olur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
17. Ailemde bireyler birbirlerine üstünlük kurmak için birbirlerini tehdit eder.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
18. Okul başarısızlığım yüzüme vurulur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
19. Ailemde bireyler birbirlerine lakap takarlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
20. Evdeki bireyler isteklerini birbirlerine bağırarak kabul ettirirler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
21. Ailemde bireyler arasında kavgaya varan sert tartışmalar olur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
22. Ailemizde bireylerin kılık kıyafetine karışılır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
Ekonomik Şiddet					
23. Aile bütçesine katkı için istemediğim halde zorla bir işte çalıştırıldığım oldu.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
24. İhtiyacım olduğunda ailemden para istemekten korkarım.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
25. Ailemin durumu iyi olsa bile bana yeterince harçlık vermez.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
26. Ailem benim harçlığımı nereye harcadığımı sıkı bir şekilde denetler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
27. Ailemizde harcama yapılmasın diye aile bireyelerine para verilmez.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
28. Aile bireyelerinin kazandıkları paralara aile reisi tarafından el konulur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)